

Wiesława Lizińska
Izabela Serocka
Renata Marks-Bielska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Nakłady inwestycyjne przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym w okresie kryzysu gospodarczego

Kryzys gospodarczy ostatnich lat wpłynął nie tylko na działalność i wyniki finansowe przedsiębiorstw, ale również na wartość dokonywanych przez nie nakładów inwestycyjnych. Celem artykułu była analiza i ocena zmian wartości nakładów inwestycyjnych wydatkowanych przez przedsiębiorstwa z kapitałem zagranicznym w Polsce w latach 2007–2012. Przeprowadzona analiza pozwoliła na wyróżnienie grup przedsiębiorstw o najwyższej dynamice zmian wartości ponoszonych nakładów inwestycyjnych. Wyodrębniono także grupy przedsiębiorstw najbardziej wrażliwych na kryzys gospodarczy. Analiz dokonano z uwzględnieniem wielkości przedsiębiorstw i pochodzenia kapitału (krajowy i zagraniczny). Największą dynamiką zmian wartości ponoszonych nakładów inwestycyjnych charakteryzowała się grupa mikroprzedsiębiorstw ZKZ. Pomimo kryzysu wartość importu i eksportu podmiotów ZKZ nie obniżyła się tak znacznie jak w przypadku nakładów inwestycyjnych. Wyższą dynamiką osiąganych przychodów charakteryzowały się podmioty z udziałem kapitału zagranicznego.

Investment outlays of enterprises with foreign capital in the economic crisis

The economic crisis of recent years affected not only the business and financial results of enterprises, but also the value of their investment outlays. The purpose of the article was to analyze and evaluate changes in the value of investment outlays incurred by enterprises with foreign capital in Poland in the years 2007–2012. The analysis allowed to indicate groups of enterprises with the highest dynamic of changes in investment outlays. It also made it possible to indicate groups of companies most vulnerable to the economic crisis. The analysis was carried out taking into account the size of the companies and the origin of capital (domestic and foreign). The highest growth rate of investment outlays characterized a group of micro companies with foreign capital. Despite the crisis, the value of imports and exports in the companies with foreign capital did not decrease as much as in the case of investment. Companies with the participation of foreign capital presented a higher growth rate of revenues.

Keywords: enterprises with foreign capital, investment outlays, economic crisis

Klasyfikacja JEL: E22, F23, F43

Wprowadzenie

Współczesne przedsiębiorstwa funkcjonujące w warunkach gospodarki rynkowej charakteryzują się dążeniem do osiągnięcia przewagi konkurencyjnej przede wszystkim poprzez ponoszenie nakładów inwestycyjnych. Kryzys gospodarczy ostatnich lat niewątpliwie wpłynął nie tylko na działalność i wyniki finansowe przedsiębiorstw, ale również na wartość dokonywanych przez nie nakładów inwestycyjnych. Inwestycje odgrywają w gospodarce rynkowej szczególną rolę, warunkując przede wszystkim rozwój przedsiębiorstw. Traktuje się je głównie jako sposób powiększenia aktywów właścicieli, ale również jako podstawowy czynnik rozwoju gospodarczego kraju, z którym wiąże się pytanie o pełne wykorzystanie szans i możliwości jego osiągnięcia [Dokurno, 2009; Marks-Bielska, Narzyczuk, 2012].

Sukcesywne osiągnięcie wytyczonych sobie celów wymaga od przedsiębiorstw stałego poszukiwania najlepszych sposobów na zwiększenie kapitału. Jedną z takich metod niewątpliwie jest inwestowanie [Sosińska-Wit, 2011]. Dokonywanie inwestycji stanowi niezbędny element prowadzenia działalności gospodarczej, ponieważ inwestycje o charakterze odtworzeniowym pozwalają zachować sprawność istniejącego potencjału produkcyjnego firm, natomiast inwestycje w nowe technologie przyczyniają się do wzrostu efektywności przedsiębiorstw, co prowadzi do poprawy ich konkurencyjności i innowacyjności. Nakłady inwestycyjne są zatem jednym z głównych czynników decydujących o rozwoju przedsiębiorstw [Gaweł, 2009].

Inwestycje dokonywane przez poszczególne przedsiębiorstwa wymagają zaangażowania kapitałów własnych lub obcych [Wildowicz-Giegiel, 2013]. Wiele przedsiębiorstw w Polsce nie posiada jednak wystarczającej ilości kapitału na cel, jakim są nakłady inwestycyjne, co wynika ze środowiska makroekonomicznego, lokalnego otoczenia gospodarczego bądź dostępu do finansowania zewnętrznego. Przedsiębiorstwa niepodejmujące przedsięwzięć inwestycyjnych lub inwestujące w nieznacznej mierze nie mają zbyt dużych możliwości na wykorzystanie szans rynkowych oraz na przetrwanie walki konkurencyjnej. Jedną z form pozyskiwania kapitału na inwestycje dla podmiotów krajowych może być kapitał zagraniczny.

Charakterystyczną grupę przedsiębiorstw inwestujących w Polsce stanowią podmioty z kapitałem zagranicznym. Specyfika tej grupy wynika z jednej strony z określonych motywów [Lizińska, 2012b], którymi kieruje się ona, podejmując działalność w Polsce, a następnie ją rozszerzając, a z drugiej – z większej potencjalnej wrażliwości na zmiany zachodzące na rynku międzynarodowym [Lizińska, 2012a] (m.in. ze względu na stosunkowo wysoki udział np. w generowanym eksporcie) w stosunku do podmiotów krajowych.

Ważnym elementem determinującym w sposób charakterystyczny proces inwestycyjny odbywający się w podmiotach z kapitałem zagranicznym może być również określone uzależnienie od strategii i decyzji na poziomie przedsiębiorstwa macierzystego, które dodatkowo ulegają weryfikacji wskutek zmian w otoczeniu międzynarodowym spowodowanym kryzysem gospodarczym [Rymarczyk, 2012]. Zmiany w tym otoczeniu mogły również wpłynąć na modyfikację struktury inwestycji podmiotów z kapitałem zagranicznym w Polsce na rzecz dziedzin o znacznie wyższym poziomie technologicznym [Kamińska, 2010].

Głównym celem artykułu jest analiza i ocena zmian, które zaszły w działalności inwestycyjnej przedsiębiorstw w wyniku światowego kryzysu gospodarczego. Niniejsze opracowanie zwraca przede wszystkim uwagę na działalność inwestycyjną przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym w Polsce na tle takiej działalności podmiotów krajowych i ich wrażliwość na kryzys gospodarczy. Wybór ten uwarunkowany jest chęcią zaobserwowania odmiennych tendencji (lub też nie) w zależności od rodzaju podmiotu czy prowadzonej działalności.

1. Cel i metodyka

Badanie dotyczy lat 2007–2012, ponieważ obejmują one zarówno okres sprzed pojawienia się kryzysu, jak i czas wychodzenia z niego.

Porównanie działalności inwestycyjnej badanych przedsiębiorstw w latach 2007–2012 polegało w pierwszej kolejności na zestawieniu dynamiki nakładów inwestycyjnych ponoszonych przez podmioty z udziałem kapitału zagranicznego (ZKZ)¹ z dynamiką nakładów inwestycyjnych na nowe obiekty majątkowe oraz ulepszenie istniejących dokonywanych przez przedsiębiorstwa krajowe². Zanaliz-

¹ Główny Urząd Statystyczny ewidencjonuje wszystkie spółki z udziałem kapitału zagranicznego, nie uwzględniając granicy 10% udziału kapitału zagranicznego w kapitale podstawowym, którą wprowadza definicja stosowana przez Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD) dla bezpośrednich inwestycji zagranicznych.

² Nakłady inwestycyjne przedsiębiorstw krajowych na nowe obiekty majątkowe oraz ulepszenie istniejących porównano z nakładami inwestycyjnymi na pozyskanie aktywów trwałych ponoszonymi przez podmioty zagraniczne, ponieważ ich definicje są ze sobą ściśle powiązane. Nakłady inwestycyjne na nowe obiekty majątkowe oraz ulepszenie istniejących to wszystkie poniesione w okresie sprawozdawczym koszty: nabycia środków trwałych, wytworzenia dla własnych potrzeb środków trwałych, zakupu środków trwałych z importu, użytkowanych wcześniej przez użytkownika zagranicznego, wraz z kosztami ponoszonymi przy ich nabyciu, tj. kosztami transportu, załadunku i wyładunku, ubezpieczenia w drodze, cel itp., ulepszenia istniejących środków trwałych, tj. ich przebudowy, rozbudowy, rekonstrukcji lub modernizacji. Nakłady inwestycyjne to z kolei nakłady finansowe lub rzeczowe, których celem jest stworzenie nowych środków trwałych lub ulepszenie (przebudowa, rozbudowa, rekonstrukcja lub modernizacja) istniejących obiektów majątku trwałego, a także nakłady na tzw. pierwsze wyposażenie inwestycji. Nakłady inwestycyjne dzielą się na nakłady na środki trwałe oraz pozostałe nakłady. Nakłady brutto na środki trwałe to nakłady na: budynki i budowle (obejmują budynki i lokale oraz obiekty inżynierii lądowej i wodnej), m.in. roboty budowlano-montażowe, dokumentację projektowo-kosztorysowe, maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia, środki transportu i in. [GUS, 2014].

zowano również zmiany dynamiki wyżej wymienionych nakładów w przeliczeniu na 1 podmiot oraz na 1 zatrudnionego, biorąc jednocześnie pod uwagę wielkość przedsiębiorstwa. Porównano dynamikę zmian wartości nakładów inwestycyjnych pomiotów krajowych i zagranicznych według sekcji PKD. Uwzględniono ponadto przychody uzyskane z całokształtu działalności podmiotów krajowych oraz zagranicznych w celu sprawdzenia, jaką część przychodów przedsiębiorstwa przeznaczają w badanych latach na nakłady inwestycyjne.

W związku z tym, że udział w handlu międzynarodowym jest jednym z ważnych wyznaczników wagi otoczenia międzynarodowego dla przedsiębiorstw funkcjonujących w poszczególnych krajach, zestawiono również dane na temat wartości eksportu i importu podmiotów zagranicznych w Polsce.

Wszystkie wyniki badań zostały opracowane na podstawie publikacji wydawanych corocznie przez Główny Urząd Statystyczny w Warszawie: *Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym* (w latach 2007–2012) oraz *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych* (w latach 2007–2012).

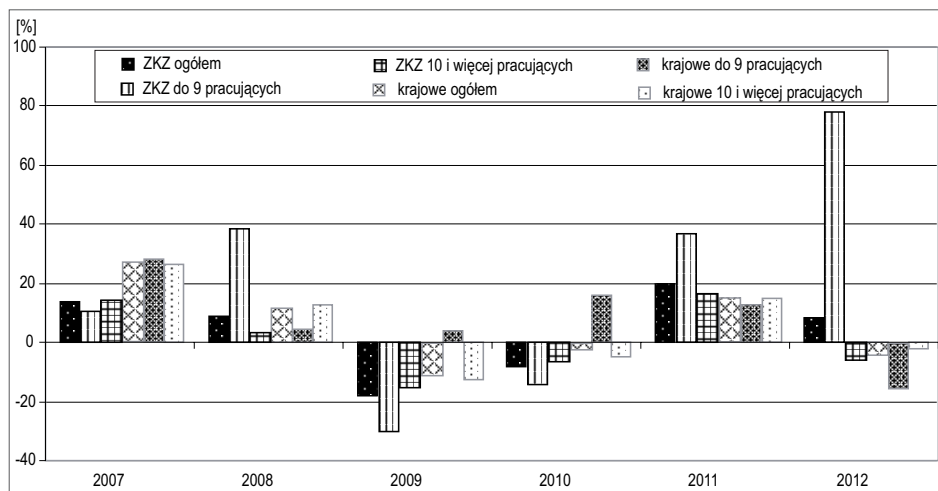
2. Zmiany wartości i dynamika zmian nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw krajowych oraz z kapitałem zagranicznym

2.1. Dynamika zmian wartości nakładów inwestycyjnych

Analizując zmiany wartości nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw krajowych na nowe obiekty majątkowe w badanym okresie, można stwierdzić, że największy spadek dynamiki odnotowano wśród podmiotów zatrudniających 10 osób i więcej (spadek w 2009 r. w stosunku do 2008 r. o 10,74%). Podmioty zatrudniające do 9 osób utrzymały w 2009 r. podobny poziom wartości nakładów inwestycyjnych jak w 2008 r. Jednocześnie w całym badanym okresie (za wyjątkiem 2012 r.) zdołały zachować dodatnią wartość dynamiki ponoszonych nakładów inwestycyjnych.

Wśród przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego największą wrażliwością na kryzys gospodarczy pod względem ponoszonych przez spółki ZKZ nakładów inwestycyjnych ogółem charakteryzowały się podmioty zatrudniające do 9 pracowników. Wartość tych nakładów w 2009 r. uległa obniżeniu aż o 30% w stosunku do 2008 r. Bardzo pozytywny jest jednak fakt, iż przedsiębiorstwa tej wielkości zaczęły najszybciej wychodzić z kryzysu, o czym mogą świadczyć nakłady inwestycyjne poniesione w latach 2011–2012. Szczególnie rok 2012 cechował się dużą aktywnością inwestycyjną mikroprzedsiębiorstw, ponieważ wówczas nakłady inwestycyjne niemal dwukrotnie przewyższyły te w 2011 r. Nieco mniej wrażliwe na kryzys pod względem ponoszonych nakładów inwestycyj-

nych okazały się podmioty zatrudniające powyżej 10 pracowników. One jednak, mimo wyższych wartości poniesionych nakładów inwestycyjnych w 2011 r., inwestowały mniej w roku kolejnym (rys. 1).

Rysunek 1. Dynamika zmian wartości nakładów inwestycyjnych podmiotów ZKZ i przedsiębiorstw krajowych³ w latach 2007–2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [Działalność przedsiębiorstw niefinansowych...; Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym...].

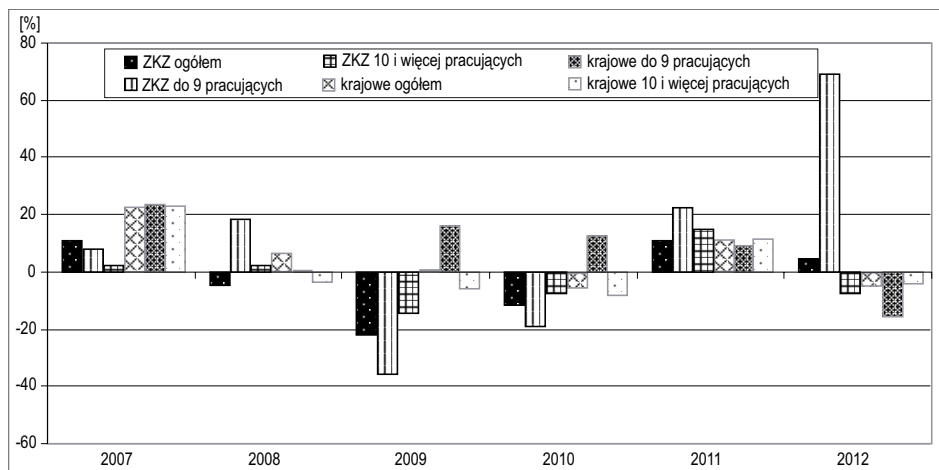
Analizując dane zawarte na rysunku 1, można również zauważyć, że dynamika zmian wartości nakładów inwestycyjnych w przypadku podmiotów z kapitałem zagranicznym osiągnęła bardzo zbliżony poziom już w 2010 r.; w 2011 r. zaczął on się stopniowo różnicować, a wyraźne różnice można zauważyć już w 2012 r. W przypadku podmiotów krajowych dynamika zmian nakładów inwestycyjnych była bardzo zbliżona w 2011 r., natomiast w 2012 r. zauważono wyraźniejszy jej spadek wśród podmiotów mikro.

Biorąc pod uwagę rodzaj branży oraz podmioty zatrudniające do 9 pracujących, najwięcej inwestowały przedsiębiorstwa zajmujące się obsługą rynku nieruchomości (51,6%), przemysłem (12,8%) oraz działalnością profesjonalną, naukową i techniczną (16,3%). Z kolei przedsiębiorstwa zatrudniające powyżej 10 pracowników, które w badanych latach najwięcej inwestowały, prowadziły działalność przemysłową (47,7%), handlową (16,5%) oraz zajmowały się informacją i komunikacją (13,3%).

³ Dla podmiotów ZKZ zestawiono dane dotyczące wartości nakładów inwestycyjnych ogółem poniesionych na pozyskanie aktywów trwałych, a dla przedsiębiorstw krajowych – dane dotyczące wartości nakładów inwestycyjnych poniesionych na nowe obiekty majątkowe oraz ulepszenie istniejących.

2.2. Dynamika zmian wartości nakładów inwestycyjnych w przeliczeniu na przedsiębiorstwo i jednego zatrudnionego

Wartość nakładów inwestycyjnych spółek z kapitałem zagranicznym w latach 2007–2012 stanowiła średnio 55% nakładów ogółu podmiotów w Polsce. Przekłada się to również na o wiele wyższe w porównaniu z podmiotami krajowymi nakłady inwestycyjne ponoszone na 1 pracownika lub 1 podmiot. Nakłady inwestycyjne poszczególnych przedsiębiorstw niewątpliwie poprawiają ich pozycję konkurencyjną oraz wpływają na rozwój gospodarki, a wartość nakładów inwestycyjnych m.in. w przeliczeniu na 1 przedsiębiorstwo świadczy nie tylko o posiadaniu lub braku aktywów finansowych, ale także – dotyczy to zwłaszcza podmiotów z kapitałem zagranicznym – o realizowanej strategii rozwoju w kraju goszczącym. Przeprowadzona analiza danych statystycznych pozwoliła na wyodrębnienie podmiotów, w przypadku których wartość takich nakładów była najbardziej wrażliwa na kryzys (rys. 2).

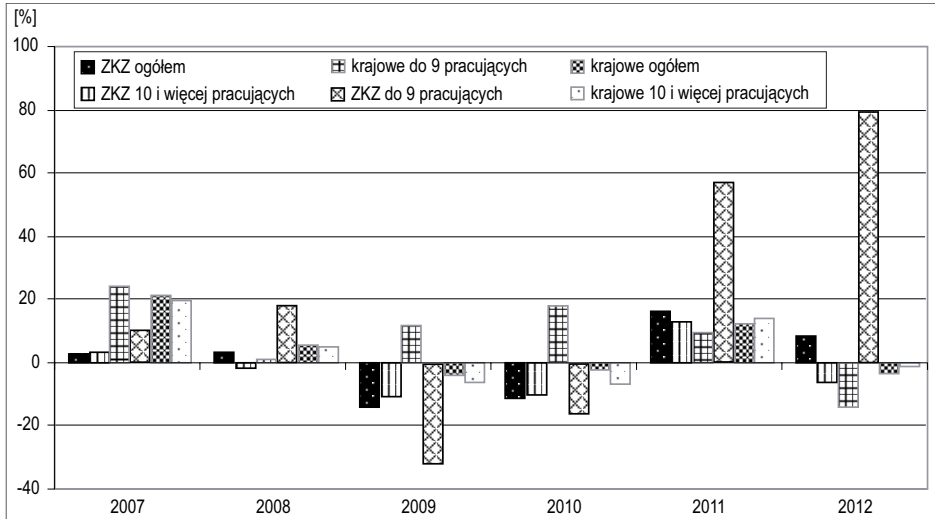
Rysunek 2. Dynamika zmian wartości nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw krajowych i zagranicznych na 1 podmiot

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [Działalność przedsiębiorstw niefinansowych...; Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym...].

Podobnie jak w poprzednim badaniu, mikroprzedsiębiorstwa z kapitałem zagranicznym od 2009 r. charakteryzowały się zdecydowanym wzrostem dynamiki wartości nakładów inwestycyjnych na 1 podmiot. Mikroprzedsiębiorstwa krajowe w tym samym okresie odnotowały niewielki, ale systematyczny spadek wyżej wymienionego wskaźnika. W 2012 r. dynamika zmian wartości nakładów inwestycyjnych prawie wszystkich podmiotów (za wyjątkiem wcześniej wskazanych

mikroprzedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym) uległa w tym roku znacznemu obniżeniu.

W przypadku zmian dynamiki nakładów inwestycyjnych na 1 pracownika ponoszonych przez podmioty z kapitałem zagranicznym można zauważyć, że jest ona bardzo zbliżona do dynamiki nakładów inwestycyjnych ogółem (rys. 3).

Rysunek 3. Dynamika zmian wartości nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw krajowych i zagranicznych na 1 pracującego

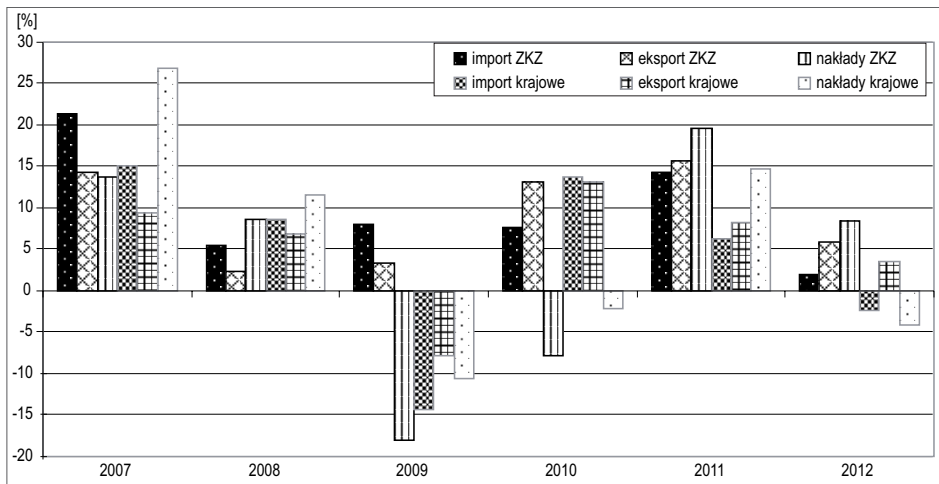
Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [Działalność przedsiębiorstw niefinansowych...; Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym...].

W tym badaniu również najbardziej wrażliwe na kryzys okazały się mikroprzedsiębiorstwa. Po 2010 r. wartość nakładów tej grupy podmiotów zaczęła wzrastać znacznie szybciej niż pozostałych, zarówno krajowych, jak i zagranicznych (podobnie jak w przypadku dynamiki zmian wartości nakładów ogółem). Wśród podmiotów krajowych grupa mikroprzedsiębiorstw również charakteryzowała się większymi zmianami wartości nakładów inwestycyjnych w przeliczeniu na 1 zatrudnionego, chociaż kierunek tych zmian w ostatnim roku był bardzo podobny jak pozostałych podmiotów.

2.3. Dynamika zmian wartości importu i eksportu na tle zmian wartości nakładów inwestycyjnych

Ważnym elementem determinującym dokonywanie inwestycji, szczególnie w grupie przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego, jest sytuacja na rynku międzynarodowym. Specyfika oddziaływania w tej grupie przedsię-

biorstw wynika z faktu, że podmioty takie są bardzo silnie związane z rynkiem międzynarodowym poprzez znaczący udział w generowaniu eksportu i importu. Analizując zmiany wartości importu i eksportu podmiotów ZKZ, można stwierdzić, że bardziej wrażliwe na kryzys gospodarczy były zmiany w sferze eksportu. Warto jednak zauważyć, że różnica w dynamice wartości importu i eksportu była nieznaczna. Pomimo kryzysu wartość importu i eksportu nie obniżyła się tak znacznie jak w przypadku nakładów inwestycyjnych ogółem. W drugiej grupie podmiotów kierunek i tempo zmian wartości nakładów inwestycyjnych były zbliżone do zmian importu i eksportu. Charakterystyczna sytuacja wystąpiła w 2010 r., gdy pomimo wzrastającej wartości nakładów inwestycyjnych dynamika zmian nie osiągnęła wartości dodatnich, podczas gdy zdecydowanie wzrosła wartość importu i eksportu w stosunku do 2009 r. (rys. 4).

Rysunek 4. Dynamika zmian wartości nakładów inwestycyjnych oraz wartości importu i eksportu w latach 2007–2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [Działalność przedsiębiorstw niefinansowych...; Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym...; GUS, 2013].

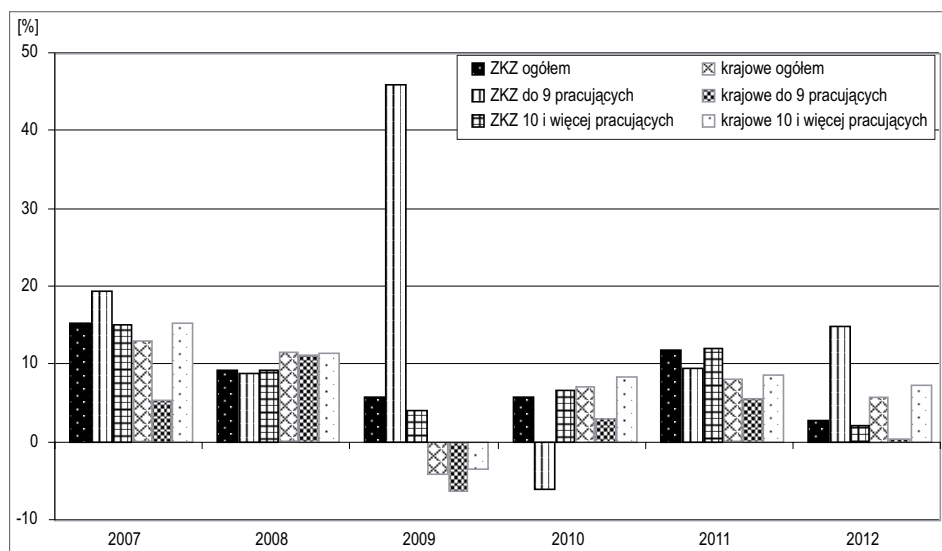
W przedsiębiorstwach ZKZ skutkiem obawy przed kryzysem i ryzykiem inwestycyjnym mogło być znaczne obniżenie wartości dokonywanych przez nie nakładów inwestycyjnych. Szczególna sytuacja wystąpiła w roku 2009 w stosunku do poprzedniego, gdy po stosunkowo dużym spadku eksportu w 2008 r. dynamika eksportu uległa poprawie, natomiast odnotowano bardzo istotny spadek dynamiki wartości nakładów inwestycyjnych.

Wartość importu w największym stopniu generowały podmioty funkcjonujące w przemyśle (57,1%) oraz w handlu i naprawie pojazdów samochodowych.

wych (35,8%). Z kolei największą wartość eksportu wygenerowały przedsiębiorstwa przemysłowe (82,5%).

2.4. Dynamika zmian wartości przychodów z całokształtu działalności podmiotów ZKZ oraz przedsiębiorstw krajowych

Ważnym czynnikiem determinującym skłonność i możliwości podejmowania nowych inwestycji czy też procesów modernizacyjnych w przedsiębiorstwach są z pewnością osiągnięte przez te podmioty wyniki finansowe. Ich znaczenie szczególnie wzrasta w okresach niestabilności, m.in. podczas kryzysu gospodarczego. W analizowanym przedziale czasu uwzględniono zatem dynamikę zmian wartości przychodów osiąganych przez podmioty krajowe i z kapitałem zagranicznym. Stwierdzono, że wyższą dynamiką osiąganych przychodów charakteryzowały się podmioty z udziałem kapitału zagranicznego (za wyjątkiem podmiotów mikro w 2010 r.). Wartość przychodów mikroprzedsiębiorstw ZKZ wzrosła w czasie kryzysu (2009 r.) aż o około 30%. Mogło to być spowodowane m.in. wartością nakładów inwestycyjnych poniesionych przez nie w 2008 r. (rys. 5).

Rysunek 5. Dynamika zmian wartości przychodów z całokształtu działalności podmiotów ZKZ oraz przedsiębiorstw krajowych w latach 2007–2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [Działalność przedsiębiorstw niefinansowych...; Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym...].

Jak wynika z przeprowadzonych odrębnych badań bezpośrednich wśród inwestorów zagranicznych oraz instytucji obsługujących tę grupę [Lizińska, 2012a],

w okresie kryzysu gospodarczego szczególnie ostrożnie decyzje inwestycyjne podejmowały przedsiębiorstwa duże, głównie międzynarodowe korporacje. W obawie przed rozszerzaniem się skutków kryzysu gospodarczego wiele z nich często wstrzymywało się przed różnymi formami inwestycji.

Podsumowanie

Inwestowanie to proces złożony pod różnym względem: m.in. planistycznym, decyzyjnym, organizacyjnym czy też realizacyjnym. Dodatkowo determinuje go szereg czynników, które czasami pozostają poza zasięgiem oddziaływania samego przedsiębiorstwa, a które mają dla tego procesu istotne znaczenie. Niewątpliwie takim czynnikiem w ostatnich latach stał się kryzys gospodarczy. Z analiz przeprowadzonych w kraju i za granicą wynika, że poszczególne podmioty czy też branże w różnym stopniu reagowały na skutki kryzysu gospodarczego i podejmowały rozmaite próby ich ograniczenia.

Specyficzną grupę podmiotów w gospodarce stanowią przedsiębiorstwa z udziałem kapitału zagranicznego. Decyduje o tym głównie miejsce, jakie zajmują w gospodarce światowej, oraz złożony proces zarządzania nimi, wynikający z różnorodnych relacji (powiązań) łączących je z przedsiębiorstwem macierzystym.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że w latach 2007–2012 największą dynamiką zmian wartości dokonanych nakładów inwestycyjnych charakteryzowała się grupa mikroprzedsiębiorstw ZKZ (największy spadek w 2009 r. i największy wzrost w latach 2011–2012). Charakterystyczna jest również sytuacja mikroprzedsiębiorstw krajowych – jedynie w 2012 r. poniosły one nakłady inwestycyjne, których wartość była niższa niż w 2011 r. Podobne tendencje zauważono również w przeliczeniu na 1 podmiot czy też 1 pracującego.

W analizowanym okresie większe zmiany dało się zauważyć w wartości dokonywanego przez podmioty ZKZ eksportu, chociaż różnica w dynamice wartości importu i eksportu była nieznaczna. Pomimo kryzysu wartość importu i eksportu nie obniżyła się tak znacznie jak w przypadku nakładów inwestycyjnych ogółem. W drugiej grupie analizowanych podmiotów kierunek i tempo zmian wartości nakładów inwestycyjnych były zbliżone do zmian importu i eksportu – za wyjątkiem 2010 r. Wyższą dynamiką osiąganych przychodów charakteryzowały się podmioty z udziałem kapitału zagranicznego. Wartość przychodów mikroprzedsiębiorstw ZKZ wzrosła w czasie kryzysu (2009 r.) aż o około 30%, co mogło m.in. stanowić efekt inwestycji dokonanych w roku poprzednim (najwyższa dynamika w analizowanej grupie podmiotów).

Bibliografia

- Dokurno Z., 2009, *Modele endogenicznego wzrostu gospodarczego jako próba projekcji aktywności gospodarczej w warunkach integracji i globalizacji*, [w:] *Modele rozwoju gospodarczego dla Polski w dobie integracji europejskiej i globalizacji*, red. M. Noga, M. K. Stawicka, CeDeWu, Warszawa.
- Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym*, GUS, Warszawa (dla lat 2007–2012).
- Działalność przedsiębiorstw niefinansowych*, GUS, Warszawa (dla lat 2007–2012).
- Gaweł A., 2009, *Rozwój ekonomiczny i przedsiębiorczość w Poznaniu*, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Poznań.
- GUS, 2013, *Rocznik handlu zagranicznego*, GUS, Warszawa.
- GUS, 2014, <http://www.stat.gov.pl/gus/definicje> [dostęp: 26.03.2014].
- Kamińska T., 2010, *Internacjonalizacja zachowań przedsiębiorstwa w kontekście innowacyjności*, [w:] *Wyzwania gospodarki globalnej*, red. H. Treder, K. Żołądkiewicz, Prace i Materiały Instytutu Handlu Zagranicznego Uniwersytetu Gdańskiego nr 28/2, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- Lizińska W., 2012a, *Klimat inwestycyjny jako czynnik bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Polsce – studium na poziomie układów terytorialnych*, Wydawnictwo UWM, Olsztyn.
- Lizińska W., 2012b, *Zmiany motywów podejmowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Polsce*, [w:] *Wyzwania gospodarki globalnej*, red. U. Mrzygłód, Prace i Materiały Instytutu Handlu Zagranicznego Uniwersytetu Gdańskiego nr 31, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- Marks-Bielska R., Nazarczuk J. M., 2012, *Uwarunkowania wzrostu gospodarczego Polski w latach 2001–2012 w kontekście modelu wzrostu Solowa*, Optimum. Studia Ekonomiczne nr 2.
- Rymarczyk J., 2012, *Strategie konkurencji przedsiębiorstwa międzynarodowego*, [w:] *Wyzwania gospodarki globalnej*, red. U. Mrzygłód, Prace i Materiały Instytutu Handlu Zagranicznego Uniwersytetu Gdańskiego nr 31, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- Sosińska-Wit M., 2011, *Inwestycje MŚP czynnikiem wzrostu wartości majątku przedsiębiorstw województwa lubelskiego na podstawie wyników badań ankietowych*, Zeszyty Naukowe WSEI, seria Ekonomia, nr 3.
- Wildowicz-Gięgiel A., 2013, *Priorytety inwestycyjne a innowacyjność przedsiębiorstw w Polsce*, Oeconomia Copernicana nr 1.